Программа учебной дисциплины

5.5. «Морфология родного (татарского) языка»

1. Цель освоения дисциплины

Целью освоения дисциплины является подготовка высококвалифицированного специалиста, обладающего глубокими теоретическими знаниями в области морфологии родного (татарского) языка и умеющего применять их на практике.

2. Планируемые результаты освоения дисциплины

№ п/п	Компетенции	Знать	Уметь	Владеть
1.	ПК-1	пути исторического развития языка, в частности особенности развития разных ярусов его структуры и характер их взаимодействия в процессе развития; теоретическую основу морфологии родного литературного языка	использовать теоретические знания и практические умения и навыки в предметной области при решении профессиональных задач; объяснять особенности тех или иных единиц современного языка и характер их употребления на основе анализа их происхождения; применять полученные знания на практике	навыками морфологического анализа языковых единиц с учетом тенденций в их развитии и разного их истолкования в современной науке; навыками диахронического осмысления и анализа языковых явлений с целью понимания механизмов функционирования и тенденций развития родного и русского языков; литературными нормами родного языка
2.	ПК-2	теоретические основы в области морфологии родного языка, законы их функционирования	осуществлять целенаправленную воспитательную деятельность	методикой разбора языкового явления; навыками выделять и анализировать единицы различных уровней языковой системы родного и русского языков в единстве их

				содержания, формы и функций
3.	ПК-3	морфологию родного языка	формировать развивающую образовательную среду для достижения личностных, предметных и метапредметных результатов обучения средствами преподаваемых учебных предметов	навыки морфологического анализа

3. Содержание дисциплины

№ п/п	Тема	Кол-во часов	Вид	Содержание
1.	Морфология тармагы	2	Самост. работа	Морфология тармагының өйрәнү объекты, максат-бурычлары. Морфология тармагын өйрәнү тарихы.
2.	Морфема	2	Самост. работа	Морфема турында төшенчә
3.	Грамматик мәгънә	2	Практ.	Грамматик мәгънәләрне белдерүче грамматик чаралар
4.	Грамматик категорияләр	2	Лекция	Грамматик категорияләрнең төрләре
5.	Сүз төркемнәре	2	Самост. работа	Сүз төркемнәре турында төшенчә
6.	Сүзләрне төркемләү	4	Практ.	Сүзләрне төркемләү принциплары
7.	Мөстәкыйль сүз төркемнәре	2	Лекция	Мөстәкыйль сүз төркемнәренә характеристика
8.	Ярдәмлек сүз төркемнәре	2	Лекция	Ярдәмлек сүз төркемнәренә характеристика
9.	Модаль сүзләр	2	Практ.	Модаль сүзләргә характеристика
10.	Морфологик анализ	2	Практ.	Сүзләргә морфологик анализ ясау

4. Формы аттестации и оценочные материалы

Форма аттестации – зачёт.

Список вопросов к зачёту:

1.Фән буларак хәзерге татар әдәби теле морфологиясе.

2.Сүзнең морфематик төзелеше. Морфема, аның төп төрләре.

3.Кушымчаларның төрләре. Нуль кушымча төшенчәсе. Кушымчаларның фонетик вариантлары.

4.Сүзләрнең морфематик төзелешендәге тарихи үзгәрешләр.

5.Сүз ясалышы ысуллары.

6.Грамматик категория. Граммема. Парадигма.

7.Дөнья телләренең морфологик классификациясе.

8.Агглютинатив һәм флектив телләр арасындагы төп аермалар.

9.Татар теленең морфологик тибы.

10.Төрле телләрнең морфологик төзелешләре арасындагы төп аермалар.

11.XIX гасырда – XX гасыр башында татар теле морфологиясе турындагы фәннең үсеше.

12.Совет чорында – XXI гасыр башында татар теле морфологиясе турындагы фәннең үсеше.

13.Сүз төркемнәре. Аларны билгеләү критерийлары.

14.Сүз төркемнәре һәм җөмлә кисәкләренең үзара нисбәте.

15.Алмашлыкларның кайсы сүз төркемен алыштыру ягыннан төркемчәләре белән җөмлә кисәкләренең үзара нисбәте.

16.Татар теленең сүз төркемнәре системасы.

17.Исемләшү.

18.Исемләшә ала торган сүз төркемнәре һәм төркемчәләре даирәсе.

19.Исемләшү һәм исемгә күчү.

20.Микъдар санының кулланылыш төрләре.

21.Сыйфат фигыльнең кулланылыш төрләре.

22.Сүз төркемнәрен билгеләүдәге бәхәсле һәм катлаулы мәсьәләләрдән сыйфатны һәм рәвешне аеру мәсьәләсе.

23.Сүз төркемнәрен билгеләүдәге бәхәсле һәм катлаулы мәсьәләләрдән сыйфатны һәм аергыч булып килгән исемне аеру мәсьәләсе.

24.Сүз төркемнәрен билгеләүдәге бәхәсле һәм катлаулы мәсьәләләрдән хәбәрлек сүзләр һәм модаль сүзләр мәсьәләсе.

25.Сүз төркемнәрен билгеләүдәге бәхәсле һәм катлаулы мәсьәләләрдән ярдәмче исемнәр һәм бәйлек сүзләр мәсьәләсе.

26.Сүз төркеме буларак исем. Исемнең семантик төркемчәләре.

27.Исемдә иркәләү-кечерәйтү кушымчалары.

28.Хәбәрлек грамматик категориясе.

29.Исемнең морфематик төзелеше.

30.Тартым һәм сан кушымчаларының үзара нисбәте.

31.Җөмләдә тиңдәш кисәк булып килгән исемнәрнең морфематик төзелешендәге үзенчәлекләр.

32.Сан грамматик категориясе (асылы, граммемалар җыелмасы, гамәлдә булу даирәсе).

33.Сан грамматик категориясенең форма ягы.

34.Берлек сан граммемасының мәгънәләре.

35.Күплек сан граммемасының мәгънәләре.

36.Тартым грамматик категориясе (асылы; чикләре).

37.Тартым категориясенең граммемалар җыелмасы (төп караш; бәхәсле очрак).

38.Тартым категориясенең форма ягы (төп кагыйдәләр).

39.Аерым сүзләрнең тартым белән төрләнешендәге үзенчәлекләр. Плеонастик тартым кушымчалары.

40.Тартым категориясенең мәгънәләре.

41.Тартым мәгънәсен белдерүнең төрле юллары.

42.Изафә.

43.Килеш грамматик категориясенең асылы.

44.Килешчә мәгънәләрне белдерүнең төрле юллары, аларның килеш грамматик категориясенә мөнәсәбәте.

45.Татар телендәге килешләрне өйрәнүнең кыскача тарихы (XIX гасыр – XX йөз башы).

46.Татар телендәге килешләрне өйрәнүнең кыскача тарихы (совет чоры).

47.Килеш категориясенең граммемалар җыелмасы.

48.Килеш категориясенең гамәлдә булу даирәсе.

49.Килеш категориясенең форма ягы.

50.Сүз төркеме буларак сыйфат. Сыйфатның төркемчәләре.

51.Грамматик категория буларак сыйфат дәрәҗәләре.

52.Сыйфат дәрәҗәләре, аларның форма ясалышы һәм мәгънәләре.

53.Сыйфат белән бәйләнешле бәхәсле мәсьәләләр.

54.Сүз төркеме буларак рәвеш. Аның семантик төркемчәләре.

55.Рәвеш белән бәйләнешле бәхәсле мәсьәләләр.

56.Сүз төркеме буларак сан. Санның төркемчәләре.

57.Алмашлык. Алмашлыкның кайсы сүз төркемен алмаштыру ягыннан төркемчәләре.

58.Алмашлыкның семантик төркемчәләре.

59.Зат, күрсәтү, билгесезлек алмашлыкларының килеш белән төрләнеше.

60.Сүз төркеме буларак фигыль.

61.Фигыль төркемчәләре (кыскача күзәтү).

62.Фигыльнең затланышлы төркемчәләре.

63.Фигыльнең затланышсыз төркемчәләре.

64.Фигыльнең затланышлы төркемчәләре белән бәйләнешле бәхәсле мәсьәлә.

65.Фигыль төркемчәләренең грамматик категорияләре.

66.Фигыль төркемчәләренең морфематик төзелеше.

67.Фигыльдә бер кушымча берничә грамматик билгене белдергән очраклар.

68.Зат-сан кушымчалары.

69.Охшаш кушымчалы сыйфат фигыль һәм хикәя фигыльне бер-берсеннән аеру.

70.Охшаш кушымчалы хәл фигыль һәм хикәя фигыльне бер-берсеннән аеру.

71.Охшаш кушымчалы боерык (теләк) фигыль һәм хикәя фигыльне бер-берсеннән аеру.

72.Исем фигыльдә исемгә хас һәм фигыльгә хас билгеләр.

73.Сыйфат фигыльдә сыйфатка хас һәм фигыльгә хас билгеләр.

74.Хәл фигыльдә рәвешкә хас һәм фигыльгә хас билгеләр.

75.Фигыльлекнең иң типик гәүдәләнеше буларак затланышлы төркемчәләр.

76.Затланышлы фигыль төркемчәләренең мәгънәләре.

77.Фигыльдә юнәлеш категориясе.

78.Ияртемнәр.

79.Бәйлек.

80.Теркәгеч.

81.Модаль сүз төркемнәре.

82.Грамматик полисемия. Грамматик омонимия.

83.Грамматик синонимия. Грамматик антонимия.

84.Морфологик материалны тәкъдим итүдә формага нигезләнеп һәм семантикага нигезләнеп эш итү.

5. Учебно-методическое и информационное обеспечение дисциплины:

Основная литература:

1.Сафиуллина, Ф.С. Хәзерге татар әдәби теле: югары һәм урта уку йортлары өчен д-лек / Ф.С. Сафиуллина, М.З. Зәкиев. – 3 нче басма. – Казан: Мәгариф, 2006. – 407 б.

2.Хисамова, Ф.М. Татар теле морфологиясе: Югары уку йортлары өчен дәреслек / Ф.М. Хисамова. – Казан: Мәгариф, 2006. – 335 б.

Дополнительная литература:

1.Ирисов, Н.И. Морфологик анализ / Н.И.Ирисов. – Яр Чаллы: ЧДПИ, 2005.

Электрон-ресурсы:

1.Электронная библиотечная система «Юрайт» - Режим доступа: https://biblio-online.ru/

2.Электронный каталог библиотеки НГПУ. - Режим доступа: http://bibl.ngpi.net:81/cgi-bin/zgate.exe? init+test.xml,simple.xsl+rus

3.Научная электронная библиотека eLIBRARY.RU. - Режим доступа: https://elibrary.ru